

ЮЛІАН ТАРНОВИЧ

КНЯЖЕ МІСТО СЯНІК

УКРАЇНСЬКЕ ВИДАВНИЦТВО

МИНУЛЕ Й СУЧАСНЕ Ч. 16.

ЮЛІАН ТАРНОВИЧ

КНЯЖЕ МІСТО СЯНІК

КРАКІВ

1 9 4 1

УКРАЇНСЬКЕ ВИДАВНИЦТВО

Накладом «Українського Видавництва», Краків, Райхсштрассе 34/II
Друк: «Нова Друкарня Денникова» п. . упр. Краків, Ожешкової 7.

Verlag «Ukrainischer Verlag» G.m.b.H. Krakau, Reichsstrasse 34/II
Druck: Neue Zeitungsdruckerei, Tr. Verw. Krakau, Orzeszkowag. 7

НАРОДНІ ПЕРЕКАЗИ

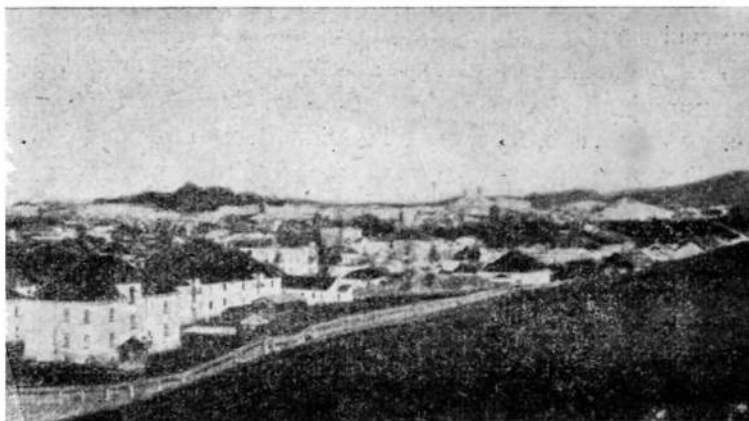
Наше старе місто Сянік повите безліччю різних переказів. Одні перекази оповідають про перші початки оснування цього міста в дуже давніх часах, як іще зовсім не була заселена сяніцька земля, а лемківський бір не бачив сокири.

— Княже місто, — оповідає переказ, — що побудоване на горі, яка від сходу відмежована від широкого й далекого пралісу, срібною лентою ріки, існує вже тисячу літ. Гора обведена із княжим замком, високими валами, була сторожею для поселенців, що розтаборилися в її підніжжі. Місто закрите від півдня другою, вищою горою і панорамою густих лісів від заходу й півночі, було дуже догідним оборонним осередком західніх українських окраїн. Це місто мусіло бути заселене й замешкане українським елементом в дуже давній давнині, ще в передкняжих часах. Адже український колонізаційний рух на зах. землях почався вже в VII—VIII.вв. Це й доказ, що місто Сянік мусіло бути заселене саме українським, а не чужим населенням. Не могло так бути, щоб довкола міста повставали чисто українські оселі, подібно як і на інших просторах українських земель у різних історичних добах переходили колонізаційний свій історичний розвиток, та саме місто, щоб чужі елементи поселявали. Вправді дійшло продовж історії міста Сянока до того, що різними способами старалися чужонаціональні чинники перемінити первісний чисто-український

характер княжого міста Сянока на свій лад, чи пак перероснути своєю чисельністю число місцевого автохтонного населення. Одначе ця обставина вказує тільки на важність цього княжого міста, бо хто мав у своєму посіданні це місто, тому в руках находилися з природи речі ключі до цілого Лемківського Бескиду. До того найбільше врожайна земля на західніх українських окраїнах, а саме сяніцька кітловина була приманчивим кушником для кожного. Тимто й саме місто, в якому суперничали вічно чужі впливи, переживало різні події в своїй історії.

Далі, хоч український поселницький рух у своєму історичному розвитку поширився далеко здовж західних Карпат, тобто обхопив у своє посідання цілий Низький Бескид, перейшов ріки Попрад і Дунаєць, а на півн. заході сперся аж на Вислі, то мимо всего, Сянік далі існував як один із окраїнних українських городів, що загороджував чужоплемінному походіві дорогу на українські землі.

На високій горі, обведеній довкола оборонними валами та опоясаній широкою лентою ріки Сяну, від південного сходу й багnistим потоком від заходу (цей потік починався в широких мокляках, що простягалися аж по сторожівські ліси), стоїть княжий замок, з каменя побудований. Його завданням було боронити доступ у сянову браму перед чужими племенами, що постійно вдиралися долиною ріки Сяну, або карпатськими провалами в українські окраїнні землі. Від сторони ріки Сяну ціла гора була підмурована грубими брилами твердого пісковику; цей підмурівок доховався досьогодні. Із замкових льохів вели окремі підземні переходи в двох напрямках; одним можна було перейти в південно-східну частину міста, що теж була обведена частоколами в напрямі до Владичої Гори (сьогодні Антикарка-парк), а другий, на схід, до білогірських лісів. У цих лісах на т. зв. Вірлиних

Місто Сянік, посередині Владича Гора.

Скелях були теж окремі оборонні замочки, що творили передоборонні точки княжого замку.

Далі в лісах, що сьогодні відмежовують місто Сянік від наших осель Великі та Малі Сторожі, були також своєрідні укріплення над сухопутньою дорогою, що вела із Сянока поміж мочароваті терени на захід і лучилася з прорубами-просіками в сторожівському борі (між селами Половці та Просік і Сянічок).

Отже княже місто Сянік, довкола закрілене густими лісами та від сходу опоясане широким руслом ріки Сяну й непрохідними багнами на своїх передгороддях у сторону села Тереччі, гірок Глинниць, села Дубрівки та проміжжя міста із селом Половці, вкінці від сторони загірянських верховин, із своєю дуже догідною, сухопутньою дорогою-шляхом від півдня в перемиські землі, довгими сторіччями було оборонною точкою окраїн та бажаним і вказаним шляхом для різних чужоплемінних походів на українські землі, зокрема вказаним напрямом для купців. А ці купці, головно приходили в сяніцькі землі із півдня, як це засвідчують одинцем і більшими збірками знайдені

римські скарби, нпр. при копанні полевої дороги в Щавнім к. Команчі над рікою Ословою, або в Радошицях у напрямі до Лубківського провалу. Це гроші з часів римських цісарів Траяна й Гадріяна¹⁾).

Перекази про давнину княжого города Сянока є в цілості згідні історично з правдою, а надто, що й давня фундаментальна будова й підбудова княжого замку на стрімкій горі та природне положення самого Сянока, документально унагляднює потребу використати стратегічні обставини при оборонно-нападній акції на сяновій брамі та зосередження цілого розвою-історичного руху в західних Карпатах.

Трактуючи справу з історичної перспективи вибору місця під поселення міста, а в цьому випадку під основи оборонного княжого города в цій частині Низького Бескиду, перші поселенці вибрали найкраще місце в сяніцькій китловині для розбудови міста. І так суха, піскувата високорівня, окрилена густими лісами із сходу й заходу, горбками від півночі і горбовинами й багністими теренами від полудня, з єдиною догідною дорогою — сянським чи радше надсянським переходом у перемиські землі, найкраще надавалася під оборонну точку та поселницьку акцію, що розрослася в княже місто Сянік.

Тяжко вірити, щоб серед таких українських осель, як Великі та Малі Сторожі, Половці, Чертеж, Теречча, Костарівці, Сянічок, Просік, Долина, Загутинь, Загіря, Заславя — існувало від самого заснування не українське місто Сянік.

Коли вся сяніцька земля була заселена українським елементом, а місто Сянік окружене самими українськими

---

¹⁾ Я найшов у 1928 р. в часі моїх робіт у лісах коло Тісної над Солинкою, дві великі срібні монети з часів Гадріяна (II. стор. по Христі) та передав їх до Національного Музею.

Княжий замок у Сяноці.

оселями, та й княжий замок на гірці над Сяном мусів бути заложений, побудований та заселений українськими людьми. Чи всі ці люди походили із княжого роду, а замок переходив з роду в рід у княжі руки, це інша справа. Відомо, не тільки з переказів, але й історії, що на сяницькому замку жили українські князі. Тут відбувалися княжі суди і тут укладалося княже право для поселенців не лише самого Сяніка, але й усеї сяницької землі.

Довкола княжого замку зосереджувалося все життя. На горбах біля замку, та на рівній площі, прорізаний ярмом від Владичої Гори, були побудовані житла, що в них мешкали наші прапрадіди. Вони займалися рибальством та пастирством. Риби достарчала їм не лише ріка Сян, але усі її притоки та й природні великі стави-озера, на рівнині під Глинницями (в сторону до Тереччі), далі озера між передгороддями Сянока й Половців та за глинничаними горбовинами на межах сіл Заболотці й Чертеж — Костарівці. Горбовинні полоси від Загір'я, Загутиня, Сянічка та білогірських лісів були прекрасним тереном для

Сяніцький замок зпереду.

пастирської господарки. Ще й сьогодні можна почути з уст місцевого населення різні оповідання про давнину, як добре, безпечно й достатньо жилося народові під опікою своїх князів, бо тоді люди вміли витворити собі догідні обставини навіть серед невибагливої дійсності.

Дуже цікавий переказ, записаний І. Шевчиком у 1912 році від Н. Сливинської (тоді 97-літньої жінки) про Городище в околицях Лукавиці. Це городище лежить у трикутнику, що його творить Сян, річка Дирбок (Дурбак — місцева назва) та Стависька з Великою Долиною. Розкопи, що їх робив у 1937 р. Іван Шевчик, Остап Мисевич і управитель Музею „Бойківщина” Білінський, виказали сліди передісторичного городища, яке було на сяновій брамі (на перехрестю чотирьох шляхів із угор-

ських низів у середину Низького Бескиду та здовж карпатського хребта із сходу на захід — через Лубківський Просмик). Переказ оповідає так: За горою т. зв. Над липами було колись давно місто. Мешкали в ньому погани, а тому, що вони дуже грішно жили, запалося з ними місто. В місті не було ніякої святині, а побожніші люди ходили на молитви під ростучий камінь на горі Кострині. Це була свята гора, зпід якої випливали життєдайні джерела із сіллю, сіркою та залізом і йодом. На місці міста, що запалося, повстала пізніше мала оселя у стіп Кострині, де росла ліщина т. зв. Ліське. Ліське було вже само собою в XIII. ст. окреме містечко.

ПЕРШІ ІСТОРИЧНІ ЗГАДКИ

В Галицько-волинському літописі находимо першу історичну згадку про княжий Сянік під 1150 р.

Літописець оповідає про похід угорського короля Гейзи проти галицького князя Володимира: „Володимир же в то время стояще у Белза и ту услышав король уже вшел у город, поверга вози свои, и сам гна с дружиною своєю к Перемишлю. Король же прешед гору и взя Сянок город и посадника его Яця, и села у Перемишля много вся”.

З цієї згадки довідуємося, що Сянік був уже в 1150 р. городом і мав посадника. Це зрозуміле, що Сянік мусів уже на багато перед згаданим роком існувати, щоб розвинутися з первісної невеликої оборонної оселі в город.

Друга згадка, що угорський король перейшов гору та взяв — чи здобув город Сянік, вияснює ще одну обставину, а саме, що сянова брама замикала дорогу т. зв. „угорським воротам”, якими угорські й римські купці проходили в сяніцькі землі, а то й далі, аж під Перемишль. Порівнюючи цю згадку з іншою літописною

згадкою про „княжий путь”, що вів Телицьким¹⁾ проломом, довідуємося, що ціла полоса Лемківського Бескиду була в княжих руках, починаючи від Сяну — ген аж поза Попрад. Інакше б не називав літописець надпопрадського переходу-шляху в наддунайську низину княжим путем!

Згадана літописцем гора, яку перейшов угорський король із своїм військом, це або Уличська, або білогірська-лішнянська горбовина. Цими горами замикалася від південного-сходу сянова брама. Іншого переходу чи дороги з півдня не було в сяніцькі землі.

Цей самий літопис містить ще згадку про княжий Сянік під 1202. та 1206. р. У цих роках удова по князю Романі, втікаючи з Галича із своїми двома синами, Данилом і Васильком, стрінулася в городі Сяноці з угорським королем Гейзою. А втікала вона із Галича перед київським князем Рюриком.

Вкінці згадується в цьому Літописі про княжий город Сянік під 1231. р., як про город, що сусідує (лежить на шляху) з угорськими ворогами.

На основі цих літописних записок та на основі знахідок староримських монет, якраз на цьому шляху — дійдемо до висновку, що город Сянік повстав як один із торговельних осередків у західніх Карпатах багато скорше, як у X. столітті. Найдені гроші з I-го та III-го ст. не могли тут загубитися випадково геть аж пізніше. Вони походять із часів безнастанної ривалізації угорських купців торговців чи вимінників із римськими мандрівними купцями. Ця ривалізація доводила часто до боротьби за впливи на торговлю чи може й політику. Цього можна й догадуватись на основі літописної згадки під 1150. р.,

---

¹⁾ У давнині українська оселя-місто Орнава на схід від пролomu ріки Попраду крізь західні Карпати.

яка говорить, що угорський король „взя Сянок город”.

Давні мешканці Карпат мали шкури диких звірят, мали мед, і віск та інші природні багатства, а південні купці привозили матерію, або інші свої вироби, або платили за шкури, мед, віск грішми. А, що наші предки були дуже працьовиті й чесні, добре було чужинцям з ними торгувати та обмінюватись власними товарами.

Княжий город Сянік був колись свідком найбільшого блиску, сили та могутости галицької княжої держави. На сяніцькому замку жили наші князі та їх славні дружинники. Тут ходили колись наші бояри, судили наші воеводи, судді, тивуни, писарі й завідателі, тут урядували наші посадники, що правили скрізь українським, або — як його називано — руським населенням міста.

СВІДКИ ДАВНИНИ

Старі мури в підніжжі княжого замку, урочище на Глинницях, затерті сліди по оборонних валах на Владичій Горі, останки камінних звалів на горі Вірліні Скелі, будова княжого замку та назви довкільних українських сіл, як от: Теречча, Загіря, Сторожі, Половці, Костарівці, Чертеж, Просік, (Пораж) — це все німі, але проречисті свідки української бувальщини княжого міста Сянока та сяніцької землі.

До того треба б перевести розкопи й коло самого замку в Сяноці, на урочищі в сторожівському лісі, прослідити докладно замчище на глиничній горбовині та пояснити повстання і будову замку над берегом Сяну в Загірю, беручи теж під увагу два урочища в лісі, що їх треба шукати між Загірям і селом Долиною.

Ці розшуки й розкопи напевно дали б суттєві докази давнього українського життя, як на княжому замку, так

і на передгородді міста Сянока. На це прийде відповідна пора, що вяснить тьмою закриті часи нашої давнини та виявить правдивість українського походження й характеру сяніцького замку.

Корчами й мохом порослі мури й первісні останки міста Сянока зберегли не одну тайну в собі.

Ще в 1910. р. оповідав мені українець з Сянока М. Лукасевич, що він знає від свого діда, як саме поляки знищили рештки мурів на горі та на цьому місці висипали „копець” — що стоїть на Владичій Горі — назв. сьогодні „Аптикарка”.

СЯНІЦЬКІ ЦЕРКВИ

Княже місто Сянік мало пять церков.

Найстаршою, історично зною церквою в Сяноці була деревяна церква св. Великомученика Димитрія, побудована около 1250. р., отже ще за часів наших галицьких князів. У цій церкві находилася чудотворна Ікона Розп'ятого Христа. Ця церква стояла на замковій площі, що покривається з площею сучасно історичного сяніцького замку. За княжих часів замок міста стояв на тім самім місці, де він стоїть і тепер, а на площі перед замком стояла церква. За княжих часів було в звичаю будувати „замкові” церкви.

Церква св. Великом. Димитрія в Сяноці проіснувала до 1550. р. На день св. Влкм. Димитрія припадав у Сяноці храмовий празник. Цей день урочисто святкували мешканці міста й цілої сяніцької землі. Про високу пошану сяніцької святадимитріївської церкви свідчить факт, що мешканці Сянока, а то й цілого Лемківського Бескиду, складаючи урядову присягу, покликувалися звичайно на

св. Дмитрія. Тимто й св. Дмитрій названий покровителем цілої Лемківщини*).

Сяніцьку церкву св. Влкм. Дмитрія розібрали примусово в 1550. р. Сталося це з приводу наміреного тоді переселення сестри поль. кор. Жигмонта Августа, Ізабелі до княжого сяніцького замку. Тоді визнали, що треба усунути з-перед очей королівської сестри східну церкву, що нагадувала собою володіння галицьких князів та їх життя на замку.

За те тодішній сяніцький староста, Петро Зборовський відступив українським міщанам у згаданому році іншу площу в місті, на „валах”, на будову нової церкви під покровом св. о. Миколая. Документ цієї даровизни, або радше заміни старої церковної площі на нову, затвердив наперед король Жигмонт Август у 1551. р., а потім ще й Володислав IV. в 1632. р. У згаданому акті поль. король Володислав IV. каже: „Показане нам лісти... Замикайонце в себе потверджене лісту Піотра Зборовського... на дароване і позволене Пляцу пустего ведлуг Валув Міяста Санока на вибудоване косьцьола обивательом Міяста Санока грецкей релігії...”

Одначе українські міщани Сянока не вибудували цієї нової церкви, бо вже в 1667. р. на площі, що назначена документом „на валах”, де мала бути церква св. о. Миколая, стоїть церква під покровою св. Духа. При цій же церкві є теж церковне братство молоді з окремим, своїм власним статутом, затвердженим тодішньою церковною

---

*) К а л е н д а р „Н а ш Л е м к о” на 1939. рік, І. Филіпчак: Святий Дмитрій — Покровитель Лемківщини, стор. 35—38., подає цікаві згадки про городські суди в Сяноці з 1435. р. 1436, 1437, 1439. р. р., на яких населення Сяніччини і цілої Лемківщини складаючи присягу на правдивість своїх слів, покликувалося на св. Дмитрія.

Сяницька церква з дзвіницею.

та світською владою. Під статутом знаходяться різні підписи, зокрема першого сяницького єпископа Антона Винницького. Статут був зладжений на зразок статуту у Львові.

Вияснення, чому українські сяницькі міщани не збудували „на валах” церкви св. о. Миколая, подає місцева парохіяльна хроніка. Тут пишеться: „Міщани Сянока, що мали від тодішнього правительства приказ у трьох днях виставити на визначеному ґрунті церкву, інакше не можна їм буде по упливі речинця будувати в місті церкву, закупили на швидку руку деревяну церкву, знесу в містечку Ясениці коло Коросна, з якої образи, до

Яблоницької*) церкви взяті, досьогодні існують; спровадивши дерево, згадану церкву поставили в Сяноці, що стояла до 1789. року...”

Так от на основі хронікарської записки довідуємося, що запроєктованої церкви під покровою св. о. Миколая не збудували в Сяноці з браку часу, бо не можливо було за три дні збудувати нову церкву. Та сяніцькі міщани, що були дуже релігійні, не могли ніяк обійтися без своєї святині. Тому, користючи з нагоди примусової розбірки церкви в Ясениці коло Коросна, закупили її, і перевезли негайно до Сянока та й до трьох днів вибудували нову церкву. Скасована ясеницька церква була правдоподібно під покровою св. Духа, тому теж і новозбудовану церкву в Сяноці назвали так само.

Треба ще звернути увагу на одну обставину, а саме, що ще на початку XIX. ст. у пізнішій, мурованій церкві св. Духа в Сяноці стояв окремий, бічний престіл, присвячений св. о. Миколаєві. Це мало нагадувати бувшу церкву св. о. Миколая в Сяноці, подібно як престіл Пресвятої Богородиці разом з Іконою Богоматері з давньої церкви Різдва Пречистої Диви на т. зв. сяніцьким „предградю”.

Деревяна церква під покровом св. Духа в Сяноці перестояла від 1667-го до 1789-го року. На її місце побудовано в 1774—1789. рр. заходами тодішнього сяніцького пароха о. Івана Куневича, нову муровану церкву, яку віддано як і попередню, під покрову св. Духа. Ця церква стоїть у Сяноці досьогодні. В 1827. р. збудували побіч церкви високу дзвінницю.

Сяніцька церква була свідком різних національних свят. У 1911 р. відбулося тут свято з нагоди 100-ліття уродин Маркіяна Шашкевича, а дня 10. березня 1918. р. відбулася тут прилюдна подяка за Берестейський мир.

---

*) Село к. Коросна.

З церковної площі вирушив вулицями міста похід на ринок, щоб навязати до славної, національної традиції міста Сянока та заманіфестувати український характер сяніцької землі.

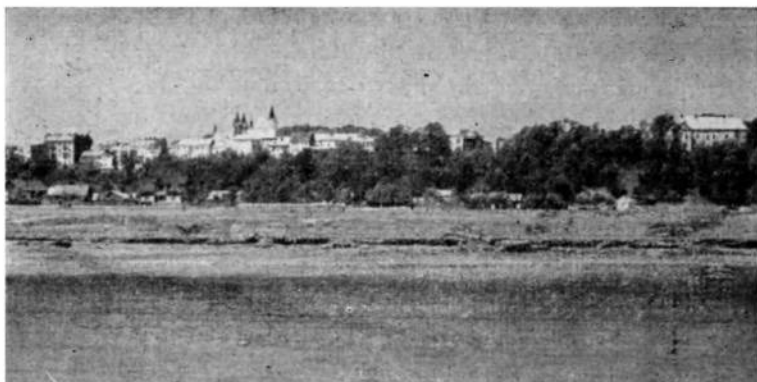
На сяніцькому передгородді стояла від дуже давніх часів дерев'яна церква Різдва Пресвятої Богородиці, що для тої частини міста була парохіяльною церквою. Управляли нею окремі священики. Останнім парохом сяніцького передмістя був пресвітер Іван Вайцович, що в цьому характері виступав іще в 1772. р., цебто в часі першого розбору Польщі.

Церква Різдва Пресвятої Богородиці була побудована там, де тепер стоїть стара, військова касарня. Вище города, або радше вище будівельної площі тої церкви на Владичій Горі, згідно з записками сяніцької землі, були посілости сяніцького єпископа. Його палата стояла на рівній і розлогій площі в підніжжі Владичої.

Доля церкви Різдва Пресвятої Богородиці (так само як і княжої, замкової церкви св. Великм. Димитрія), була незавидна. Львівський губерніяльний уряд (— що був тоді в поль. руках) на злобний донос із Сянока, що церква згоріла, казав їй в 1790. р. розібрати. Так і сталося. Історичною пам'яткою тої церкви є образ Пресвятої Богородиці, уміщений над бічним престолом тої самої назви в сьгоднішній сяніцькій церкві.

Була ще в Сяноці церква Пресвятої Тройці та й монастир святого Онуфрія. Був теж монастир для уніяцьких монахинь.

Теперішня сяніцька церква „Сошествія св. Духа” має такі історичні пам'ятки: Ікону Розп'ятого Христа із замкової церкви св. Великомуч. Димитрія, ікону Пресвятої Богородиці із бувшої церкви Різдва Пресв. Богородиці на сяніцькому передмісті та частини Чесного Хреста. Решту постаралися наші сусіди знищити.

Загальний вид міста Сянока. Зправа: княжий замок.

НАЦІОНАЛЬНЕ ЖИТТЯ СЯНОКА

Старовинний город Сянік був оборонним городом від полудня, зокрема проти мадярів, так само, як Перемишль і Ярослав від заходу. Чимало історичних подій відбувалося під його мурами й за мурами.

Сянік був теж якийсь час місцем, де жив останній галицький князь Юрій II. Тройденович. Він полюбив Сянік і опікувався ним. Саме Юрій II. спровадив до Сянока всяких майстрів, ремісників та вчених, щоб розбудувати й культурно піднести це місто. Тому Сянік належав до українського воевідства та рядився старим українським правом, що доховалося в сяніцьких землях до 1434. р.

Варто згадати, що 1241. р., коли татари зайшли аж на поля Лігніци (місто на долишньому Шлеську), зачепили місто Сянік і його частинно зруйнували. Це перша історична згадка про Сянік. Татари зруйнували теж частинно замок так, що його треба було направляти. Одначе факт, що поблизькі села, а саме Березів, Босько, Команьча, Куляшне, Просік, Солинка, Суравиця, Тирява, Щавне та Ячмир платили в 1496. р. „замкове” на направу

сяніцького замку, не зв'язується з татарським нападом, хоч татари кількома наворотами зачіпали об Сянік.

До великого значення дійшов Сянік за часів боярина Дмитра Детька, що під його опікою найшлися сяніцькі землі та княже місто Сянік по смерті князя Юрія ІІ. Детька разом із Боярською Радою*), дуже опікувався та дбав про національне обличчя Сянока. До того часу не було в Сяноці старости, бо вся влада находилася в руках Дмитра Детька. Щолиш по його смерті та по прилученні Сяніччини до Польщі, бачимо в Сяноці в 1352. р. старосту, хоч це був єдиний випадок у Західній Галицькій Україні в тих часах, окрім хіба Львова.

Та хоч прилучено ці землі до Польщі, (1350. р.), сяніцькі землі вважаються далі частиною руської землі (*terrae Russiae in castellanía Sanocensi*), що залежні не від польського, але від українського старости з його осідком у Львові.

Лемківщина була ласим куском для сусідів тому, що її багаті землі лежать на шляху, що веде „князівським путем”, цебто лубківським просмиком із Закарпаття до Перемишля. Тимто й сусіди Лемківщини, зокрема Сяніччини, робили всякі заходи, щоб закріплювати свій стан посідання на Лемківщині та вдержати й місто Сянік у своїх руках**).

Спори й міжусобиці наших князів, обезсилення країни взаємною боротьбою та більша сила, спершу угорських, а далі польських королів, спричинили те, що в по-

*) Грушевський М.: Історія України-Руси, І. вид. Грушевський М.: Джерела до історії України - Руси, 1895—1910. (Історія У. Р. т. II.. стор. 272—273 і II. вид. стор. 132—138).

***) Абрагам В.: Повстане організації латин. косяола на Русі. Т. І. Львів 1904, стор. 381-382, 382—384.

ловині XIV. ст. Сянік, подібно як Перемишль і Львів, опинилися в руках польських королів.

На короткий час по смерті Казимира (1370. р.) переходить Лемківщина, а з нею й Сянік під владу угорських королів, поки знову Ягайлова жінка королева Ядвіґа не відбила його (1387. р.) знову для Польщі.

Ще за свого життя Казимир уважав не тільки Лемківщину з Сяноком, але й Галичину як постійний та невідлучний добуток для Польщі, тимто й заводив на цих землях свої порядки. Зєднавши собі татар і забезпечившись тим самим від неприхильного йому галицького боярства, він старався підтяти силу непримиренних противників конфіскастами їх майна, поділюючи одночасно добрами та привілеями бояр, що не брали участі в боротьбі проти нього. Окрім того всіма силами старався він зміцнити сили західного, напливового елементу. Підпомагав своє купецтво по містах і роздаровував галицькі маєтності чужинцям різного походження й невідомого покою, але узалежнював їх від своїх інтересів.

Чужонаціональний напливовий елемент, польська шляхта, колонізація і заселення міст неукраїнським елементом й врешті політична місія, польського духовенства, дуже скоро зробили своє. Старі боярські роди зникли разом із своїми маєтками та державно-політичними бажаннями. Одних знищила польська влада за неприхильність до себе, інші виселилися за межі польської займанщини, ще інші ополячилися, а останки, збіднілі й обезправлені, обернулися в народню масу, з якої вийшли перед сторіччями. Решти доконав т. зв. „єдлинський привілей” польського короля Ягайла з 1430. р., що зрівняв українське боярство на галицьких землях у правах і обов'язках із польською шляхтою в корінній Польщі. В 1434. р. зрівняно устрій, судівництво й адміністрацію галицьких земель з такими самими установами Польщі. Від такої політики княже місто Сянік затрачувало укра-

їнський національний характер. Починаючи від Ягайла, Лемківщина щораз більше затрачує в північно-західніх своїх частинах свій первісний вигляд, зокрема місто Сянік тратить прикмети міста українських князів. Польський король Жигмонт I. дозволив у 1530. р. заснувати в Сяноці кушнірський цех і дав йому окремі привілеї. Вони списані в документі, який наявно виказує ціль польської політики. З постанов цього привілею виходить, що українець не міг бути вибраний до старшини цеху, це зрештою бувало майже всюди, але під загрозою гострої кари, українські члени цеху ходити мусіли на польські процесії в часі свята Божого Тіла й інших латинсько-польських свят.

Проте українських міщан було тоді ще чимало. В судових актах з XV. і XVI. стор. находимо такі українські прізвища, як Баран, Бобрик, Бірецький, Волик, Захович, Горошко, Коваль, Коритко, Коч, Кочай, Кинель, Кунча, Ладай, Мазур, Мартинович, Ситко, Сколуба, Сова, Нечай, Нечуло.

Старі документи, у звязку з будовою української церкви в Сяноці, приносять цінну історичну згадку, що ще в 1553. р. посадником і лавниками в Сяноці були самі греко-католики, отже українці*).

Ось їх прізвища: Волик, Кравець, Кушнір, Масляк, Розеґський, Сестричин, Ситко, Стець, Михальчук, Кіт, Задорожний, Гулка, Осташ, Динис, Ханас, що записані в різних судових актах і документах під 1560 = 1700 рр.**)

Такий стан тривав аж до розбору Псльщі (1793. р.). В цьому році Лемківщина, а з нею й місто Сянік разом

---

*) Кухарський Вол.: Документи з Землі Сяноцкей, Сянік 1908.

**) Сяніцькі судові акта XVI. 2053.

із галицькими землями перейшли під владу австрійських цесарів.

Коли на цесарським столі австрійської монархії засів Йосип II. в 1780. р., українське національне життя в Сяноці покращало. Повстають народні школи, а побіч них окружні німецькі установи*). І так у 1786. р. є вже такі школи й установи не лиш у Сяноці, але й Дуклі, Мушині, Горлицях, Яслі.

По смерті Йосипа II. на цесарський престіл вступив його молодший брат, Леополд II., а з ним прийшла в шкільну ділянку нова реформа — автономії школи, з признанням прилюдного виховання і впливу вчительського стану на народне виховання. Кожному вчителеві вільно було висловити свою думку в шкільних справах і предкладати свої проекти поліпшень, внаслідок чого управа школи мала належати до її вчителів. Але цього не потрапили відповідні люди, використати.

Єдиним заборолом, де український нарід свобідно почувався, це була його рідна Церква.

Врешті дуже важною подією для національного розвитку Сянока був у 1846. р. поділ Галичини на дві частини — східну й західну Галичину. Місто Сянік і частину сяніцьких земель прилучено до Східної Галичини із столицею Львовом**). Такий стан тривав аж до повстання польської держави, не говоривши очевидно переходові часи української державности. Польща завела новий адміністративний і судовий поділ Лемківщини та прилучила ці українські етнографічні землі до краківського во-

---

*) Кревецький І.: Справа поділу Галичини в 1846—1850. рр., Львів 1910.

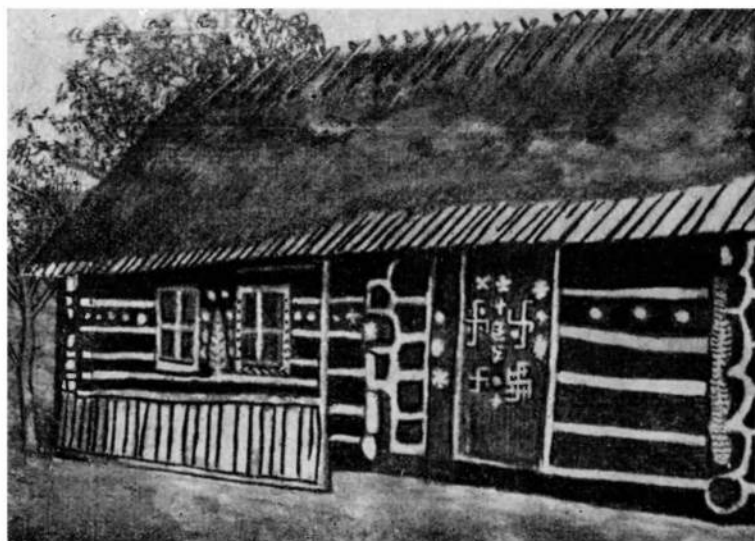
***) Левицький Ів. Ем.: Погляд на розвиток нижчого й вищого шкільництва в Галичині в 1772—1800 рр. і розвиток русько-народнього шкільництва в 1801—1820. рр., Львів 1903.

евідства. В 1937. р. поділили поляки Лемківщину на дві частини і влучили Сянік разом із сяніцькою землею до „Західної Малополющі”. Такий стан тривав до перших днів вересня 1939. р.

ОСВІТА В СЯНОЦІ

Розвиток освітнього життя на Лемківщині, а зокрема в княжому місті Сяноці припадає на першого десятиліття ХХ. ст. Перше товариство „Просвіта” в Сяноці засновано 1903. р. Однаковож це не означає, що передтим на Лемківщині не було ніякого освітнього життя. Ціла Лемківщина була вкрита сіткою читалень ім. М. Качковського, які хоч на свій лад, але все ж таки вели якусь освітню роботу. Ці читальні різнилися від наших „Просвіт” передусім своєю ідеологією, але вони не зважаючи на те, все-таки внесли чимало дечого позитивного. Попри своє глибоко наставлення до царської Росії, дух читалень Качковського був рішуче протипольський. Отже освітня вартість читалень Качковського в тому, що вони ширили протипольську пропаганду, вщиплювали в лемків протипольського духа. А відомо, що Польща була грізнішим ворогом для Лемківщини, як Росія. Цією роботою читальні Качковського увідпорнили лемка на всякі польські впливи і насторожили його проти Польщі взагалі. Однаковож, ці читальні на довгі роки спинили розвиток національної свідомости, виховуючи лемків у цареславному, москвофільському дусі, з якого лемкові тяжко було позбутися. Вони задурманювали лемківське село, вели його крутими стежками свого царепідданства, й закривали правду й спинювали розвиток національної єдности лемка із українською нацією.

Основниками філії „Просвіти” в Сяноці були: о. Лаврівський Антін, — парох Одрехової к. Заршина, о. Савчак Віктор — парох Загутиня, о. Константинович — парох Сянока, Секела Роман, Гудзьо Осип, Кочабський

Лемківська хата в Сяніччині.

Жигмонт, Чирівський Володимир, о. Мекелита — парох Сянічка, Мазур Андрій, о. Викович Олекса, о. Пирожок К., о. Мисик В., о. Коритовський В., Бідак Михайло, Бринкач Іван, Леґа Микола, Цуприк Степан; о. Лазорішак Мирон, Гець Володимир, Ганьківський Василь, Ващишин Степан, Зинчак Микола, Гнатик Іван, Зятик Михайло, Воробель Михайло, Мигаль Микола, Завійський Петро, Давида Осип, Сенчишин Іван, Стосик Осип, Дяків Валерій, Ярош Михайло, Натин Антін, Роман Михайло, Бурштин Михайло, Товарницький Василь, Янів Василь, Менцінський Василь, Чирнявський Іван, Тюн Михайло, Короляк Михайло, Савчишин Іван, Гришко Дмитро, Крупський Антін, о. Очабрук Осип, Шургот Панько, о. Кочиркевич Андрій, Барта Петро, Назаревич Юліяна, Габла Ольга, о. Волянський Лев, о. Бурмич Микола, о. Гринишин Іван, о. Менцінський Антін, Робак

Василь, Менцінський Василь, Чирнявський Іван, Тюн Ми-Франц, Війтик Кость, Кобздай Іван, Ольшанський Антін, Гавриляк Антін, Власевич Володимир, Шпеківський Григорій, Геринович Іванна, о. Сливинський Михайло, Гермак Омелян, Гавриляк Іван, Коцан Осип, Странко Федір, Ковальчик Михайло, Кушак Олекса, Завада Іван, Ружицький Павло, Кліш Василь, Дороцький Іван, Крайник Михайло, Демкович-Добрянський Василь, Середницький Михайло та Добрянський Михайло.

Перші пробудники освітнього життя в Сяніччині: Буцацький Володомир — судовий урядовець, Пеленський Іван — суддя, Будзиновський Тимотей, дир. Нар. Торговлі та Франчук Іван, гімназ. професор.

Заснована в 1903 р. філія „Просвіти” в Сяноці не тільки пішла статутowymi шляхами до праці над занедбаною Лемківщиною, але й звернула свою пильну увагу на молодь. В тій цілі засновано в Сяноці бурсу ім. Тараса Шевченка, де сільська молодь, що горнулася до Сянока до гімназії, находила добре приміщення. І так із сяніцької державної гімназії вийшло багато лемківської інтелігенції. Між ними деякі глибоко записані в історії самої гімназії, як от б. катехит о. Осип Москалик, д-р проф. Ладожинський-Якса Михайло, проф. Роман Ковалів, о. Степан Тарнович, о. Іван Маринович, о. Василь Кункевич, Преосв. єпископ Йосафат Коциловський, о. канонік Степан Ядловський — це тільки мала частина сяніцьких учнів, що згодом сталися народними діячами Лемківщини й педагогами, що всю працю свого життя посвятили Лемківщині.

СЯНІК — ОСЕРЕДКОМ РЕЛІГІЙНОГО ЖИТТЯ

Від XVI. і XVIІ. ст. княже місто Сянік було живим релігійним і культурно-національним осередком східної Лемківщини.

Вже 1551 р. існувала в Сяноці школа, з якої виходили рукописні, релігійно-церковні книжки, прим. „Апостол” з 1551 р.*). Крім школи були ще добре організовані братства молоді, а саме Братство Молоді при церкві св. Духа, та й інше при церкві Різдва Пресвятої Богородиці на сяніцькому передмісті, що проіснувало аж до половини XVI І. ст. Звідси вийшов також син сяніцького протопресвитера, Михайло Василевич, що на доручення княжни Гольшанської переклав св. Євангелію з болгарської на українську мову. Цим перекладом покористувалися пізніше при зладженні в монастирі в Перезопниці на Волині т. зв. „Пересопницької Євангелії” з 1556 р.

В часах берестейської Унії (1596 р.) шукав перемиський єпископ Антін Винницький (1650 — 1679 рр.) попертя і охорони в сяніцьких міщан, по втраті перемиського владичого престолу. Він жив у Сяноці між 1668-1675 рр. Відси й пішов титул „сяніцький єпископ”, якого вживали пізніші перемиські єпископи.

До більшого релігійного значіння приходить княже місто у часах, коли поляки створили (1934 р.) окрему церковну верхівку для Лемківщини під назвою Апостольської Адміністрації Лемківщини. Ця церковна установа мала первісно за свій осідок лікувальну мі.цевість Романів-Живець, де в окремій віллі, з кімнатою-каплицею жив і урядував перший Апостольський Адміністратор, о. д-р Василь Масцюх.

Другим Апост. Адміністратором Лемківщини, по перенесенні свого осідка з Романова-Живця до Сянока, був о. д-р Яків Медвецький.

Чинності Апостольського Адміністратора перейняв по нім Впр. о. ректор Олександр Малиновський, вели-

---

*) о. Степан Ядловський: *Шематизм греко-катол. Духовенства Апост. Адмін. Лемківщини 1936*, Львів, 1936.

кий національно-релігійний діяч і заслужений український громадянин.

Таким чином вплив на релігійне життя, його розріст і добру національно-релігійну справу найшовся в належних і дбайливих за добро нашої Церкви і нації руках.

МУЗЕЙ ЛЕМКІВЩИНИ В СЯНОЦІ

Велике значення до пізнання, поглиблення й порівняння сучасного з минулим має традиція. З цією ділянкою тісно зв'язане музейництво. В архівальних збірниках музеїв бачимо, як жили наші діди, батьки, яка їх матеріальна й духовна культура. Музейництво, це теж великий підклад під історію, історичні дослідження, що своїми збірками-експонатами дає глядачеві правдивий образ правдивого, нефальшованого минулого життя, доказів розвитку культурних вікових надбань.

Музей Лемківщини в Сяноці заснований в 1930 р. гуртком ідейних одиниць, що мали на меті зберегти для науки все те, що зв'язане з матеріальними обставинами нашої белкидської країни та її національно-релігійного й суспільно-громадського життя.

Найбільші заслуги для музею, його заснови, розбудови та й збереження перед поляками, що ще в останній хвилині намагалися знівечити великі культурні надбання Лемківщини, треба признати голові Музею проф. Л. Гецові. Його правою рукою є Ірина Добрянська, невтомна працівниця та знавець мистецької ділянки жіночих робіт на Лемківщині.

Від своєї заснови аж до часів розвалу польської держави приміщувався Музей Лемківщини в двох кімнатах приходського дому коло церкви в Сяноці.

Одначе з приходом німців музей дістав краще приміщення. Завдяки незвичайно вишуканого ставленню шкільного інспектора в Сяноці В. Губера для на-

Експонати лемківської ноші в Музею Лемківщини в Сяноці.

шої культури та завдяки його опіці переноситься Музей Лемківщини з тісних кімнат вікарівки до просторих заль на княжому сяніцькому замку. Тут йому найкраще місце.

Тисячі відвідувачів можуть щоднини відвідувати та приглядатися на Замку великій народній культурі українського народу Лемківщини.

ДЖЕРЕЛА Й ЛІТЕРАТУРА

- Абрагам В.: *Повстанє організації косцьола латин. на Русі.*
Т.. Львів 1904.
- Божемський Антін: *Архіва в Саноку, Яслісках, Круліку В., Гломчи, Ладзіне і Клімкувце.* Сянік 1905.
- Грушевський М.: *Історія України-Руси.* Львів 1910.
- Грушевський М.: *Джерела до історії України-Руси,* Львів 1895—1910.
- Домбковський П.: *Стосунки жиця шляхти саноцкей,* Львів, 1923.
- Ерліх Л.: *Староства в Галицкім в стосунку до Староства львов. в веках сьредніх (1390—1501).* Львів 1914.
- Коковський Ф.: *Східніми межами Лемківщини,* Львів, 1937.
- Колпачкевич Вол.: *Про західні межі Київської Держави в X. ст.* Львів 1935.
- Константинович Яр. др.: *До історії церков міста Сянока (рукопис).*
- Константинович Яр. др.: *Іконостасіс.* Львів 1938, т. 1.
- Кордуба М. др.: *Західне пограниче Галицької Держави між Карпатами, а доліш. Сяном,* Львів 1925.
- Кревецький І.: *Справа поділу Галичини в 1846—1850 рр.* Львів 1910.
- Кругельський Антін: *Тилявська схизма на Лемківщині,* Львів 1933.
- Кухарський Вл.: *Пшивілеє вибранецке — Документ з Зе-мі Саноцкей,* Сянік 1908.
- Ладижинський М. *Сянік та його околиці,* Львів 1930.

- Ліковський Ед. Єп.: *Берестейська Унія (1596)*, Жовква 1916.
- Масцюх В. др.: *Про Лемківщину*. Нива, Львів 1934. ч. III.
- Пересовський Ф.: *Осадніцтво в доржечу Сану в XV. в.* Львів 1932.
- Прислопський Р. о.: *Примір латин. гакати на рубежах Гал. Руси*, Перемишль 1902.
- Самолевич Януш: *Сонд вижши права нємецького на замку саноцкім 1425—1552*. Львів 1913. (Студія над історією поль. права т. II).
- Тарнович Ю.: *Ілюстрована історія Лемківщини*, Львів 1936.
- Теодорович І.: *Лемківська Русь*. Науч. Літ. Збірник Гал. Р. Матици, т. VI I., Львів 1934.
- Ходиницький Г.: *Сеймікі зем рускіх в в. XV. т. II.* Львів 1906.
- Шематизм гр.-кат. Духовенства Злучених Єпархій Перем. Самбір. і Сяницької на рік 1926*, Перемишль 1926, і на рік 1928, Перемишль 1928.
- Щурат В.: *В обороні Потієвої Унії*, Львів 1929.
- Ядловський С.: *Шематизм Лемківщини*, Львів 1936.

З М І С Т :

	стор.
Народні перекази	1
Перші історичні згадки	11
Свідки давнини	13
Сяніцькі церкви	14
Національне життя Сянока	19
Освіта в Сяноці	24
Сянік — осередком релігійного життя	26
Музей Лемківщини в Сяноці	28
Джерела й література	30
